

«Bizony a val gonosz voltát mutatják,
Azért a szép képet nagyon czifrázzák,
Hogy valamely iffiat vele csalják» . . .

az nem közönséges életfilosóphiával rendelkezett s Bogáthynál valóban az emberek gyarlóságainak humoros felfogásában nemcsak a száraz moralista, hanem a mélyen érző, gyöngéd és nemesszívű költő nyilatkozik meg, ki szerény tanítói javadalmazása mellett vesződvé is aranyos bonhomióval pengeti lantját, habár maga írja, hogy „igen koplalék, valék nagy haragban.“

Dézi Lajos gonddal és fáradságtalan kutatással szedett össze minden adatot, mely e majdnem elfeledett költőnk életére vonatkozik, azokat éles logikával csoportosítja s bírálja, nemcsak, de sőt kinyomozta s közli Bogáthynak egy eddig teljesen ismeretlen nagyobb verses műve töredékét is, melyet egy pergamen kötésű colligatuma fedéltőltelékében talált s ezzel valóban hálára kötelezte régi irodalmunk minden barátját. Az igen jól megírt kis művet azzal is érdekesebbé és vonzóbbá tudja tenni, hogy kiemeli Bogáthy nyelvi sajátosságait, melyeknek ódon zamatát ily régi jó elavult szók mutatják, mint „labonta“, „boszonta“, „eskenni“, „elrekont“, „korula“, „kellő fia“, „valván.“

A magyar nemzetre ugyan nem szólnék,
Gonosz nevet magyar *valván* nem adnék.

A tanulságos, négy ívre terjedő művecske, mely sokoldalú érdeklődésre tarthat számot, az Athenaeumnál jelent meg.

—n—r.

* * *

Dr. Simon József Sándor és az „Athenaeum“.

Dr. Simon József Sándor egy — mint maga nevezi — „felebbeszt“ küldött be hozzánk az „Athenaeum“ folyó évi harmadik számában közölt „Az egységes és realis természetfilosóphia alapvonalai. I. A lét filozóphiája“ című munkája *kritikai* ismertetése ellen, melyet a személyeskedő kifakadások elhagyásával a következőkben szószerint közlünk.

Meg vagyok szentül győződve róla — úgymond szerző — hogy:
a) azt, hogy e művem — a mint az ismertetés egymásután

betű szerint mondja — „részint a Schelling-féle természetphilosophia feltámasztásával“, a nélkül, hogy új rendszert alkotott volna, mert „hiszen Herbart individualistikus metaphisikája ugyanazokon a nyomokon *indul*“, „részben Kantnak térfogalmához csatlakozva“ . . . de úgy, hogy „szerzőnk tovább *akar* haladni, hogy a tér való mibenlétét vizsgálja s ezt *magával a léttel azonosítja*“, foglalt volna le „új philosophiai szemléletmódot“ a melyről „hogy új rendszert is alkotott volna, azt nem lehet mondani“ — már így egymással szembeállítva, bárki is az egymással össze nem férő gondolatok és állítások oly zavarának fogja állítani, a mely egy *új philosophiai* rendszert megbírálni és kijavítani, semmiképen sem lehet hivatva.

b) Én a Du-Bois-Reimond-féle „*ignoramus et ignorabimus*“ t távolról sem az ismétlés idézte *egyetlenegy* mondatommal czáfolom meg, hanem a mint az Ajánlat mondja: . . . „ez képezi dolgozatom czélját; ennek az *új* gondolkodásiránynak a kijelölése a feladatát s ennek a még *elképzeltető philosophiai rendszernek* a kifejtése a *valódi tartalmát*.“ A Du-Bois-Reymond mondatára tehát egy kötettel felelek.

c) Bizonyos vagyok benne, hogy nincs e világon emberi lény, a ki *közvetetlen egyedi érzéleteiben* az önfeszültséget, öntérbeliséget, önterjeszkedést ne *tevékeny és ellenálló érzékiségnek* tartaná, és így ne látná, mennyire tompult a stílusgyakorlat felfogása, a mikor így szól „pedig maga az *önfeszültség* is *abstractio*, mint a *térbeliség* is a *terjeszkedésnek* (tehát az *üres*, azaz a *terjeszkedő nélküli terjeszkedésnek*) abstractiója.“ Vajjon van-e az efféle gondolkodás számára a szóknak jelentése!? Különbön én igazat adok a gyakorlatnak a *térbeliség, önfeszültség* igenis *abstractio* — de a gyakorlat szerzőjének a fejében s nem az érzéki tényben magában.

d) Tisztán látom, hogy az ismertetés szerzője nem érti e saját szavait: „az önfeszültség képezi az alapgondolatot Simon bölcselkedésében, de annak tulajdonképeni *értelmét, jelenségét* nem fejti meg, *összetettségét* nem látja“. Mert ha értené, tudná, hogy ennek a ránk nézve egyedül adott létnyilvánulásnak, ennek az önfeszültségnek, mint az egyedüli *nem-tudatosnak* ép az ő további *összetételeiben*, egymással szemben mutatkozó relativitásában van és lehet csak megadva a tudatban az *értelme* és

jelensége. Ezt pedig munkám minden pontja fokozatosan érzékelteti, a mennyiben a való világ minden jelenségét a *legegyszerűbb atomfeszültségekből* rakja és teszi össze s mibenlétüket ép az ő *összetettségükben* szemlélteti.

e) Nem látszhatom könyvem végén mégsem elismerni, hogy az, a mit előadok, tulajdonképen nem annyira philosophiai rendszer, mint inkább objectiv tényrendszer, a mikor itt enmagam ekkép szólok: „de mégis *philosophiai rendszer* (t. i. dolgozatom) abban az értelemben, hogy magának az objectiv és concret természet tényeinek *speculatio* megállapította egységes, érzéki megvilágítása, tehát az *eltugadhatatlan és közvetlen való világnak* a gondolkodás mélyeiben rejlő *közvetett, reális* alaptényen épült *objectiv tényrendszere*“. S ez egy kicsikét más, mint a mit az ismertetés meghamisítva adott.

S végre f) e munkámnak mind alapgondolatát, mind módszerét és hangját, mind tartalmát *teljesen újnak* hiszem, tudom és vallom. És mikor erre az ismertetés „nagyfokú diletantismus“ nevet ruház, nemcsak a philosophia történetében, az eddigi rendszerek alapgondolataiban és módszereiben, nemcsak a mai természettudományok alapelméleteiben, hanem egyúttal kérdéses munkámban is teljes tudatlanságának adja kétségtelen jeleit. Ha *becsületességének* és *philosophiai* tájékozottságának kétségtelen bizonyítékait akarja adni, akkor bizonyítsa be: 1. hogy a mi munkám *alapgondolatát* illeti, volt valahol a világon *a lét, mint önnyilvánulás, önterjeszkedés, önfeszültség, mint tevékeny érzéki térbeliség* azonosítva és érzékeltetve, más szóval, hogy volt a világon philosophiai vagy természettudományi rendszer, a mely ne *térben* kereste volna *az anyagot, erőt, érzéki tárgyakat*, hanem ezzel szemben csak *egyedi test-, molecula- és atomtérbeliségeket* látott volna; 2. hogy a mi munkám *módszerére* vonatkozik, volt már valahol a világon philosophiai vagy természettudományi rendszer, a mely az *atomérzetnek*, mint *atomfeszültségnek*, tényéből a maga életelevení jelenségében, azaz *genetikusan* származtatta és érzékeltette meg a világot; 3. hogy, a mi munkám *tartalmát* képezi, volt valahol egy philosophiai vagy természettudományi rendszer, a mely mindazt, a mi munkám problémáit alkotja, ily *egységes érzéki szemléltetéssel* értelmezi és megoldja; 4. hogy munkám *atomélete, alaptörvényei* nem egészen mások, mint a mai természettudományokéi, s hogy a mai

chemia elemeinek atom- és molecula-viszonyai nem *mathematikailag igazolt* és *merőben más* alakot öltenek álláspontom új *megvilágításaiban*.

Losonczon.

Dr. Simon József Sándor.

E recriminációhoz a bíráló szerzője a következő észrevételeket fűzi:

Tökéletesen igaza van dr. Simon József Sándor úrnak, mikor az „egymással össze nem férő gondolatok és állítások zavarának“ bélyegzi az ismertetés azon passusait, melyeket felszólalása a) pontjában szóról szóra idéz. Csakhogy ez a zavar — minden józan olvasó kitalálja — dr. Simon József könyvében van, s csodálatos, hogy a szerző csak az ismertetés tükrében pillantja meg először, holott alkalmá lett volna szemtől-szembe is gyönyörködni abban a képmásban, a melyet az ismertetés csak halvány körvonalaiban adhatott vissza.

Ha tehát új felfogást jelent az a kapkodás a szerző *önmaga által* is „össze nem férőnek“ jelzett gondolatok és rendszerek után, melyek Kanttól Schellingén át Herbartig kanyarodnak, akkor ám legyen, elismerjük, hogy Simon József dr. „philosophiai rendszere“ újnak új ugyan, csakhogy nem rendszer.

Erősen megütődik a felszólaló, hogy mi az önfeszültséget nem ismerjük el annak a „tevékeny ellenálló érzékiségnek“, melynek ő. De ha nem abstractió az önfeszültség, ugyan mikép érzékítheti meg előttünk? Hiszen önfeszültség téren kívül nem képzelhető, ha pedig térben jelentkezik, akkor már terjeszkedés, mozgás; világos tehát, hogy szerző is „térben keresi az anyagot, erőt, érzéki tárgyakat“ — a mit ő annyira tagad.

Aláhúzza a szerző érzékeny felszólalásában azt a passust, hogy szerintünk ő a tér mibenlétét magával a léttel azonosítja. Úgy látszik tehát, ebben is incriminációval akar élni. No hát kérjük, tessék megolvasni, mikor pár sorral alább maga magyarázza munkája alapgondolatát, úgy *mint a létnek, mint önnylvánulásnak, önterjeszkedésnek, önfeszültségnek (!) azonosítását*. Mást jelent-e ez, mint a mit mi állítottunk, hogy dr. Simon Józsefnél a tér és lét fogalma azonos, tehát a tér a létnek nem csupán nyilvánulási formája?

Hogy dr. Simon József philosophiai észjárása mily természetű, semmi sem árulja el úgy, mint az az önbevallása, hogy

ő azért ült munkához, hogy „*ezt a még egyedül elképzelhető* philosophiai rendszert“ megírja, kifejtse. Milyen szerencsés a szerző, hogy Plato, Spinoza, Kant, Fichte, Hegel és a többi épen reá testálták ennek a még *egyedül hiányzó, egyedül lehető* rendszernek a kifejtését. A miből természetesen az is következik, hogy ha a világ nem akar philosophia nélkül hoppon maradni, hát csak siessen elfogadni dr. Simon József Sándor bölcselkedését, mert azután *már nem jön semmi több.*

No hát, mi nem vagyunk hajlandók erre a fenyegetésre beadni a derekunkat, sőt nem vagyunk hajlandók arra sem, a mire a szerző, *becsületességünkre* hivatkozva, felszólít, hogy perrendszerű bizonyítékát szolgáltatassuk munkája hiányainak. Mert ha a becsületből ily természetű controversiákra is köpenyt lehetne varrni, akkor viszont kénytelenek lennénk dr. Simon József Sándor becsületszavára azt is elhinni, hogy „A lét philosophiája“ a leg-tökéletesebb, legmélységesebb, legjobb munka a világon. Ebbe a dilemmába pedig nem megyünk bele.*

—n—r.

* * *

Földes Béla egyetemi tanár szerkesztésében nagyfontosságú vállalat indult meg: „*Társadalm- és gazdaságpolitikai könyvtár*“ cím alatt. „A társadalmi és gazdasági élet átalakulásával, az anyagi érdekek fontosságának gyors emelkedésével nálunk is napról-napra nő a gazdasági és társadalmi kérdések tanulmányozásának jelentősége. Szükségessé válik tehát, hogy a gazdasági és társadalmi reformok tartalma és iránya felől a tárgyilagos vizsgálódás eredményei a művelt körök közkincsévé tétessenek, különösen pedig, hogy a társadalmi mozgalom és annak céljai iránt felszínre vetett eszmék közül az igazat a hamistól, a túlzást a valótól megkülönböztessék. E tekintetben a közönség támogatására lenni, az eszmék küzdelmében az igazat keresni, előkészíteni, közölni, ez lesz a vállalat feladata.“ A jelen I. füzet két tanulmányt tartalmaz: „A munkáviszony egy modern gyárban“ *Földes Bélától*; és „A socialista szövethkezetek Belgiumban“ dr. Somogyi Manótol. Az elsőben *Földes* azon érdekes kísérletre irányozza a figyelmet, mely Delft, németalföldi város egyik

* Ezzel a polemiát befejezzük.

Szerk.